

Egy magyar katona Peruban

Kossuth Károly és leszármazottai

1854-ben egy amerikai újságíró, George Peck *Melbourne and the Chinha Islands; with Sketches of Lima, and a Voyage around the World* címmel egy hosszú útleírást jelentetett meg New Yorkban.¹ Peck elismert újságíró és kritikus volt, számos újságnak, többek között a *New York Times*nek dolgozott. Könyve egy Melbourne-be, illetve Limába és a perui Chinha-szigetekre vezető (1. kép), 1853-ban megtett utazásának részleteit mutatja be, melyben meglepő módon egy különálló fejezet olvasható „Kossuth” címmel. A fejezetet Peck a perui guanószigetek egyikén dolgozó kormányzónak szenteli, akit Kossuth Károlyként mutat be, és aki saját bevallása szerint az 1848-as magyar forradalom után érkezett Amerikába. Kossuth Károlynak ma is élnek leszármazottai Peruban, Uruguayban és Chilében, felmenőjük Peruba érkezésének körülményeit azonban és mind perui életét, mind korábbi éveit sok tekintetben homály fedi. Kossuth Károly életének részleteit ma már nehezen lehet tisztázni és felkutatni. Tanulmányunkban igyekszünk számba venni a korabeli forrásokkal igazolható tényeket, illetve azokat a dilemmákat és kérdőjeleket, amelyek személyével kapcsolatban a kutató számára felmerülhetnek.

Magyar emigráció Amerikában

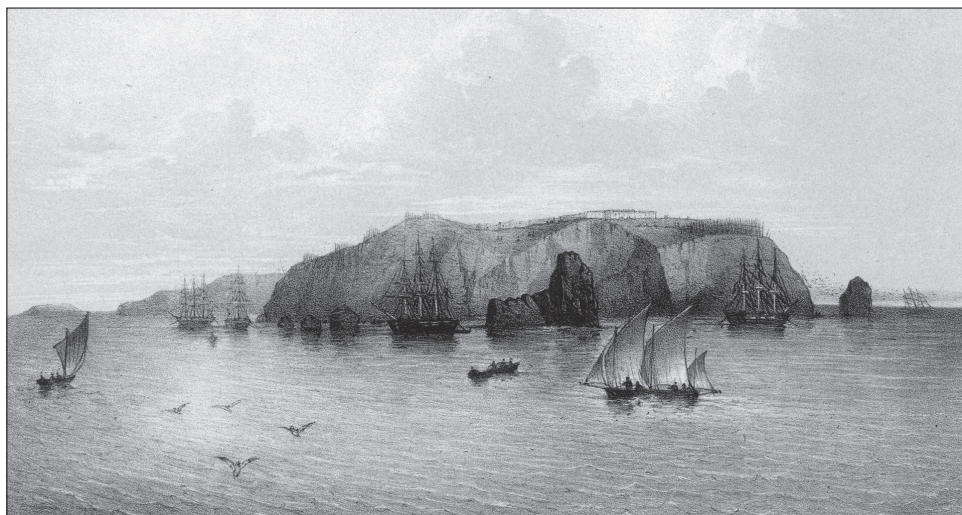
Számos kutató foglalkozott és foglalkozik ma is az 1848-as magyar emigrációval. A legtöbben az Észak-Amerikába érkezettek életútját, visszaemlékezéseit és a kolónia életét kutatják,² igen kevés azon munkák száma, melyek a kontinens délebbi területeire érkező negyvennyolcas emigránsokról szólnak.³ Kossuth Károly személye és legfőképpen a Chinha-szigeteken történő guanókitermelésben betöltött szerepe

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem BTK Hispanisztika Tanszékének egyetemi adjunktusa (6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 30–34., kjanco@hist.u-szeged.hu).

1 A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

2 Lásd például: Bona, 2017. 175–182.; Ács, 1941; Ács, 1964; Jánossy, 1940–1948; Pelyach, 2005; Kende, 1927; Várdy, 2000; Vida, 2008.

3 Anderle, 1973; Torbágyi, 2004; Csikós, 2012; Szenté-Varga, 2010; Szenté-Varga, 2016.

1. kép. A Chincha-szigetek, 1860-as évek

csak néhány külföldi kutató érdeklődését keltette fel,⁴ magyar tanulmány nem jelent meg még a témában.

Az első hullámban 1849 végén, majd a második hullámban 1851–1852-ben az Egyesült Államokban letelepedő magyar emigráció történetének számos momentumát ismerjük. A legtöbbben csak átmeneti időre érkeztek, 1867 után amnesztiával vagy anélkül hazatértek, de akadtak olyanok is, akik végül tovább maradtak a tervezettnél,⁵ és jó részük amerikai állampolgárságot is szerzett az 1850-es évek során.⁶ Az 1849. év végén érkezett családjával és számos negyvennyolcas honvéddal – főként a komáromi vár ostromának menekültjeivel – New Yorkba Újházy László, aki társaival Új-Buda néven alapított telepet.⁷ Újházy először Komáromból Hamburgba ment, és egy a Londonban tartózkodó emigránsokhoz tett utat követően a német kikötővárosból indult családjával és tizenöt tiszttel a Hermann nevű gőzhajón New Yorkba, ahová 1849. december 15-én érkezett meg.⁸ Újházy legfontosabb célja az volt, hogy elérje, az amerikai Kongresszus szavazzon meg egy határozatot földterület adományozásáról a magyarok letelepedésének megsegítésére. Célját nem sikerült megvalósítania, ezért 1850 tavaszán követőivel és családjával nyugatra indult új lakóhelyet keresni, és négy hónapnyi vándorlás után végül Iowa állam déli részén társaival telepet alapított.⁹

Az Amerikába érkező emigránsoknak csak egy kisebb része tartott Újházyval, név szerint Takács Ferdinánd huszárkapitány, Kovács Gusztáv és a később az

4 Meagher, 2008; Hollett, 2008; Mathew, 1977.

5 Bona, 2017. 175.

6 Vida, 2008. 83.

7 Új-Budáról lásd: Ács, 1941; Várdy, 2000. 56–81.

8 L. Gál, 1971. 65.

9 Várdy, 2000. 57.

amerikai polgárháborúban ezredesi rangot elérő Pomutz György. Őket többen követtek, földet foglaltak maguknak és tanyák építésébe fogtak. Újházy reményei szerint egy „Kis-Magyarország” alapjait fektették le.¹⁰ Voltak, akik csak rövid ideig maradtak a telepesek között, és tovább folytatták útjukat.¹¹ Újházy lányának, Klárának, illetve az 1848-as kormánybiztos, 1851-ben Amerikába emigráló, később Új-Budán tanyát létesítő, és a helység alispánjaként és historikusaként számon tartott Varga Ferenc visszaemlékezései, valamint a korabeli levelek számos információval szolgálnak az alakuló telepről, melyet azonban Újházy felesége korai halála után elhagyott, majd Sírmező néven új telepet alapított Texasban.¹²

Voltak, akiket a szabad Amerika, illetve a kaliforniai aranyláz vonzott, és úti céljuk ez a terület lett. Mások üzletemberként, mérnökként, tanárként, diplomataként, geológusként vagy térképészként helyezkedtek el a telepesek fizikailag megterhelő munkája helyett. Sokak számára a katonai pálya folytatása tűnt kecsegtetőnek, később ezért is találunk nagyszámú magyar katonát a polgárháború harcaiban.¹³ Számos katona a szintén ekkor Amerikába érkező Prágay János ezredest követte, vagy Új-Buda elhagyása után hozzá csatlakozott. Prágay New Orleansba tartott, itt ismerkedtek meg a magyar katonák Narciso López venezuelai származású, kubai tábornokkal, aki 1848–1851 között három hadjáratot vezetett az Egyesült Államokból amerikai ültetvényesek támogatásával Kuba felszabadítására. Seregébe főként külföldieket toborzott. Egyes szerzők szerint már a második, 1850. május végén, több száz önkéntessel indított vállalkozásában fellelhetők magyar résztvevők, ezt igazoló forrásokról azonban nem tudunk.¹⁴ A harmadik, 1851 nyarára megszervezett csapathoz csatlakozott Prágay honvéd társaival, számukról bizonytalan adatok állnak csak rendelkezésre. Mintegy húsz magyar résztvevő (főként tisztek) nevét ismeri a történetírás, azonban a magyarok száma ennél jóval nagyobb is lehetett. Prágay János López vezérkari főnöke lett.¹⁵ A sikertelen akcióban Prágay meghalt, három társát kivégezték, és további kilenc magyar sorsáról tudunk, akiket Ceuta ólombányáiba hurcoltak. Innen szökött meg Schlesinger Lajos, aki később, mint ismert, William Walker nicaraguai expedíciójában is részt vett, ezt követően pedig Costa Ricában telepedett le.¹⁶

A harcokban részt vevő, esetleges további magyarok nevei és életútjai azonban ismeretlenek. Lehetett közöttük olyan is, aki Schlesingerhez hasonlóan más katonai vállalkozásokban vett részt a későbbiekben. Hasonló expedíció fűződik a venezuelai Juan José Flores tábornok nevéhez, aki Ecuador elnöke volt 1839 és 1845 között, amikor is megdöntötték hatalmát. Száműzetésében spanyol és francia támogatással a hatalomba történő visszatérését tervezte meg, azonban próbálkozása sikertelennek bizonyult. 1851-ben egy váratlan fordulatnak köszönhetően

10 Uo.

11 Ács, 1941. 40–41.

12 Uo. 48–53.

13 Várdy-Várdy Huszár, 2010. 14.

14 Granville Caldwell, 1915. 58.

15 Anderle, 1973. 692–695.

16 Szente-Varga, 2016. 131–143.

Limában lelt menedéket, és úgy tűnt, számíthat a perui kormány támogatására egy új expedíció szervezésében is.¹⁷ 1851 végén már a toborzás is elindult, azonban a reményteljes vállalkozás, melyet 1852 márciusában indított el Limából, végül szintén kudarcba fulladt. A csapat pár száz tagja között találhatunk ecuadoriakat, chileieket, peruiakat, németeket, angolokat, franciákat és negyven „kaliforniai”.¹⁸ Köztük sejthetünk akár magyar emigráns honvédeket is.

Kossuth Károly rejtélyes személye

Visszakanyarodva a Kossuth Károlyt említő és személyéről bővebben író amerikai útikönyvhöz, a negyvennyolcas magyar emigráció életének fent vázolt momentumairól olvashatunk. Az eddig ismert, igen kevés forrás között George Peck szolgál a legtöbb és legrészletesebb információval a magát Kossuth rokonnak valló magyart illetően. Kossuthot mint „governor of the island”, azaz a sziget kormányzójaként említi. A szigetcsoport középső szigetén élt Kossuth, aki Peckkel beszélgetve elmesélte életének amerikai előzményeit. Peck a következőképpen mutatja be őt:

„Kossuthot otthon találjuk. Magyar, vagy legalábbis magyarnak tűnik, és magyar nevet választott magának. Közepes termetű, félig-meddig katonaszerű, fiatalos külsejű, élénk, szürke szemű, és nagy, vöröses, hosszúra nőtt bajuszú ember. Haja hátul tarkójára simul, mely felfelé egyre szélesedik, fülei pedig szinte derékszögben állnak el. E sajátosságának és általános ábrázatának köszönhetően harcias, kemény embernek tűnik. Ugyanakkor határozott homlok-orr vonala, beszédmodora és tettei olyan erős energiájú egyéniségre utalnak, hogy mindennek ellenére nem is tűnik nagyon rossz fickónak. Teli van léttel, hencegéssel, éleselméjűséggel, egyfolytában káromkodik, miközben töri az angolt. Bizonyos fokig kedvelem őt. Kedvenc felkiáltása »A pokol tüzére!«, és előszeretettel érzékelteti tekintélyét. Velem kellőképpen udvarias volt, azonban a parancsnokok (bányamesterek) sokszor panaszkodtak arra, hogy szeszélyei igen bosszantóak voltak. (...) Arról beszélt, hogy egyike volt azoknak, akik Újházy köreivel New Yorkba érkeztek. Újházy földet szerzett számukra, azonban a föld nem jelentett nekik értéket, hiszen katonák voltak, a földdel nem tudtak mit kezdeni. Újházy, aki hazájában földbirtokos és nem katona volt,¹⁹ nagy baklövést követett el a földszerzéssel. Ők a hadseregben szerettek volna munkát szerezni, esetleg mérnökként vagy hasonlóként dolgozni. Így hát, látva a dolgok állását, [Kossuth] New Yorkot elhagyva New Orleans felé vette útját, ahol csatlakozott a López-expedícióhoz. Innen megszökött, bár nem mondta el, hogyan, és Mexikóba menekült, innen San Franciscóba jutott, ahol Floreshez csatlakozott, és így ért Dél-Amerikába. Az expedíció bukása után itt, Peruban állt szolgálatba, majd végül megkapta állását a szigeten, ahol állítása szerint elég pénzt akart keresni ahhoz, hogy földet vegyen, amelyen majd másokat dolgoztatna, de nem ő maga dolgozna. Sajnálatát fejezte ki a

17 Van Aken, 1989. 241–243.

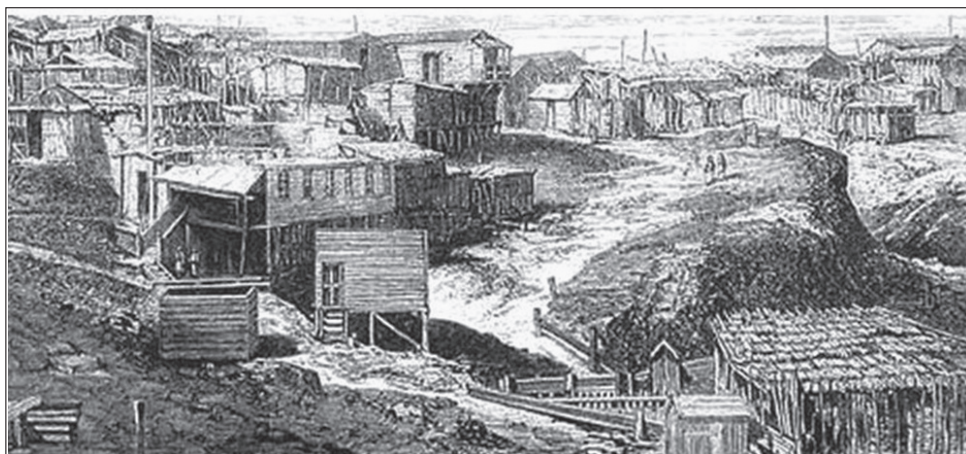
18 Uo. 243.

19 Újházy nemesi család sarjaként valóban rendelkezett földbirtokokkal, a szabadságharc idején fiaival részt vett a téli hadjáratban. Lásd: L. Gál, 1971.

szegény kínai rabszolgák miatt, de mit tehetne ő? Az egyetlen dolog, amit tehetett, az az, hogy munkára fogta őket.”²⁰

Peck egy a *The New York Times*-ban megjelent újságcikkében is beszámol Kossuthról, ahol egy-két apróbb változtatással (többek között ebben már azt írja, Kossuth Lajossal érkezett Károly) megismétli a korábban leírtakat: „A középső szigeten kevesebb munkást és kunyhót találni, melyek közül egy a sziget munkavezetőjéé, aki, ha a véletlen is úgy akarja, magyar származású, és magát Kossuthnak hívja. Kossuth testvérének vallja magát, azonban, úgy sejttem, nem nagyon érdekli, ha esetleg egy-egy tanultabb ember ebben kételkedik.” Majd később így folytatja: „Kossuth, és úgy vélem, ez az általános vélemény róla, egy éles eszű semmirekellő csirkefogó, aki szereti az egyenes dolgokat, érti a humort, a beosztásának megfelelően kegyetlen, és nincs szüksége semmilyen különleges betanításra.”²¹

Az útleírás további részében Peck bemutatja, hol él Kossuth, és részletes képet ad a sziget madárvilágáról és a guanókitermelésről, említést téve a kínai munkások körülményeiről is (2. kép). Ezen a szigeten csak kínai munkások dolgoztak: „(...) elsétáltunk a sziget magaslati pontjához, azaz a szigetet borító guanó-dombhoz, melynek egyik oldalán egy kisebb részt már elkotortak a szállítmányozáshoz. A sziget alapját jelentő kőzet átlagos magassága 150 és 200-300 láb között van. Kossuth lakóhelye a legalacsonyabb területen fekszik. E kőzeten emelkedik ki, mintegy kiugró fennsíkként a tenger fölé emelkedve a guanóréteg. (...) Ahogy a hátsó hasadék mentén elsétáltunk, pár tíz méterre Kossuth házatól megláttuk a guanót ásó és rakodó kínai kulimunkásokat, illetve az őket figyelő munkafelügyelőket. Kicsit hátrébb álltak alvóhelyként szolgáló, nyomorúságos nádtetős kunyhóik. Nem messze innen, a dolgozó munkásoktól néhány méterre döbbenetes látvány-

2. kép. Kínai szállások a Chíncha-szigeteken

20 Peck, 1854a. 162–164.

21 Peck, 1854b.

ban volt részünk, amikor is egy szinte teljesen meztelenül a napon fekvő holttestre bukkantunk, fejét legyek lepték el. Ahogy a későbbiekben meggyőződhattünk róla, aznap reggel fulladt meg. Véletlenül vagy nem, senki sem tudta, vagyis senkit sem érdekelt. Kisebb halmok vagy sírok között feküdt, és szinte a fejünk felett csapkodó urubuk²² köröztek felette.”²³

Peck fentiekben idézett újságcikkében ehhez a témához is szolgál további adalékkal: „Szegény kuliknak nincs reményük sem jutalmazásra, sem pihenésre. Gyötrelmes munkájuk pora folyamatosan száll a magasba, legyen az vasárnap vagy hétköznap. Mérföldekre száll a sárga porfelhő, és ahányszor látom, mindig arra gondolok, milyen pokoli hely lehet ez. Bárki, aki járt már ezen a helyen, tanúsíthatja, hogy nem túlzóak állításaim. Az a tény, hogy a kínaiak közül szinte minden héten követ el valaki öngyilkosságot, hűen mutatja helyzetüket. Kossuth elmondása szerint csak ebben az évben, amióta ő itt tartózkodik, több mint hatvanan lettek öngyilkosok, egészen egyszerűen letve magukat a sziklákról. Úgy temetik el őket, ahogyan élnek is, kutyák módjára.”²⁴

Kossuth Károly neve a Chinha-szigeteken végzett guanókitermeléssel és a kínai kulimunkásokkal szembeni kegyetlenkedéseivel fonódott össze. Ez életének egyetlen biztos momentuma, melyről a tanulmányunk elején említett, csekély számú szakirodalom és a hasonlóan kisszámú forrás beszámol. De vizsgáljuk meg röviden, miért is maradhatott fenn a neve, illetve a talán legfontosabb forrásnak számító George Pecktól származó leírásán kívül milyen anyagokban találkozunk még vele.

Peruban az 1840-es évek guanó- és cukorexportjának növekedése gazdasági fejlődés megindulását jelentette, ekkor már a szükséges tőke is megjelent az infrastrukturális fejlesztésekhez és a modernizációs lépésekhez. A rabszolgaságot az országban 1854-ben törölték el, azonban a felszabadult feketék helyére újabb munkáskezekre volt szükség. A munkaerőhiányt növelte a guanókitermelés és a gyapot-, illetve cukornádtermesztés felfutása. A munkások bevándorlásának ösztönzésére 1849-ben elfogadták az úgynevezett „kínai törvényt”, Peru pedig megnyitotta határait az ázsiai bevándorlás előtt.²⁵ 1849 és 1874 között 80–100 ezer kínai érkezett, főként az észak-perui partvidéki gyapot- és cukornádültetvényekre, vasúti építkezésekre és a guanókitermelésre.²⁶ A guanókitermelés monopóliumát és a kínai kulik beutaztatásának jogát az első pár évben, 1853-ig, Domingo Elías perui politikus és üzletember szerezte meg, Kossuth az ő szolgálatában állt.²⁷ A kulikat embertelen körülmények között utaztatták, illetve dolgoztatták. A Lima melletti Callao kikötőjébe történő behajózás után karanténba zárták őket, majd egy egészségügyi vizsgálatot követően a piacon közszemlére tették őket, hogy aztán magas haszonnal adásvételi egyezségeket kössenek a kulikereskedőkkel. A kubai és más

22 Dél-amerikai keselyű.

23 Peck, 1854a. 165–166.

24 Peck, 1854b.

25 Lausent-Herrera, 2009. 115–116.

26 Mörner, 1985. 28.

27 Elías 1844-ben egy rövid ideig az ország elnöke is volt.

3. kép. Guanót szállító hajók a Chincha-szigetknél

spanyol-amerikai példákhoz képest a guanókitermelés jelentett különbséget a kínaiak foglalkoztatása kapcsán Peruban.

A guanót, mely a klimatikus viszonyok miatt – Peru partvidékén ugyanis szinte sosem esik az eső – hatalmas mennyiségben állt rendelkezésre, már a felfedezések előtt is használta az őslakosság a föld tápanyagának utánpótlására. A spanyolok is átvették e szokást, és a kereskedelmét is megindították. A 19. század negyvenes éveiben újra elkezdődött a nagyobb arányú kitermelés, melynek az angol mezőgazdaság fejlődése adott lökést. Ekkortól a csendes-óceáni háborúig (1879–1883) Peru gazdasági és politikai életének meghatározó elemévé vált a guanó, az ország exportjának legnagyobb részét e cikk tette ki (3. kép). Habár hamar kikötötték a szerződésekből, hogy kínai kulikat nem alkalmazhatnak a guanó-szigeteken, a kitermelésben dolgozó munkások döntő része mégis kínai volt.

Egy kínai munkás a rabszolgasághoz hasonló körülmények között mindössze három évet volt képes dolgozni a kitermelésben az 1850–1860-as években. Az igen magas páratartalom, a tűző napsütés, a csapadék és vegetáció hiánya, a heti hét nap munka embertelen körülményeket jelentett.²⁸ A szinte elviselhetetlen klíma mellett napi kitermelési normákat szabtak meg a munkafelügyelők, naponta egy munkásnak mintegy öt tonna guanót kellett kitermelnie. Ha a kiszabott mennyiséget nem teljesítették, a büntetés fizikai fenytés volt. A kemény bánásmóddal és munkakörülményekkel szembeni tiltakozásnak több formája is megjelent, rendszeresebbek voltak az öngyilkosságok és a szökések is, illetve több zendülést és felkelést is szerveztek. 1870-ben mintegy 1500 kínai lázadt fel a part menti ültetvényeken. A lázadást azonban levertek, több mint 300 kínai halt meg. A kínaiellenes hangulat olyan erőteljes volt, hogy 1870-ben a Kongresszusban indítványozták a kínai bevándorlás betiltását és az összes kínai száműzését. Az indítvány azonban nem fogad-

28 Meagher, 2008. 224–226.

ták el.²⁹ A kínai kulik bevándoroltatása 1874-ig tartott, ekkor a két ország között létrejövő barátsági, kereskedelmi és hajózási egyezmény már a szabad bevándorlást indította el.

A guanószigeteken dolgozó kínai kulik kiszolgáltatottságának, a velük szemben alkalmazott visszaéléseknek és kegyetlenkedéseknek, illetve a guanó ki-termelését és kereskedelmét övező korrupciónak nemzetközi visszhangja is volt,³⁰ néhány dokumentumban Kossuth nevét is megtaláljuk, ahogy azt már fentebb is láthattuk. A külföldi, főként észak-amerikai és brit lapok által megjelentetett cikkek legfontosabb célja az volt, hogy felhívják a figyelmet a visszaélésekre, a kínai kulik rabszolgáskorára, és hogy elérjék a kulik kereskedelmében érdekelt brit hatóságoknál, induljanak kivizsgálások az ügyekben. Néhány külföldi szerző, Mathew, Meagher és Hollett³¹ brit diplomaták levelezésére is utal.

A levelezés alapjául az szolgált, hogy 1854-ben kilenc angol tengerészkapitány egy feljegyzést fogalmazott meg a brit Kereskedelmi Államtanács vezetőinek, melyben azokról a kegyetlen embertelenségekről adtak számot, amelyeknek szemtanúi voltak. Kérték a brit hatóságok közbenjárását, mivel a kínaiak legtöbbször brit hajókon utaztatták a szigetekre.³² Válaszul a brit külügyminiszter, Lord Clarendon Sullivan ügyvivőnek címzett levelében nemtetszését fejezte ki, és jelezte, amennyiben a perui kormányzat nem képes megfékezni a visszaéléseket, a brit kormány fog fellépni a munkások védelmében.

Sullivan ügyvivő Lord Clarendonnak 1854 szeptemberében írt levelében Kossuth kapcsán így fogalmazott: „Kossuth úr egy kegyetlen egyén volt, azonban már jó ideje elbocsátották.”³³ A csendes-óceáni brit tengerészeti egységek egyben felhatalmazást kaptak, hogy vizsgálják ki az ügyet, és amennyiben szükséges, járjanak el. Sullivan a perui külügyminiszterrel és az 1854-től a guanókitermelést felügyelő Gibbs házzal is felvette a kapcsolatot az ügy kivizsgálása érdekében. Egyetértés született afelől, hogy Domingo Elías időszakát követően enyhültek a problémák, miután a sziget főfelügyelőjét, azaz Kossuthot elbocsátották, és az ügyben eljárást indítottak.³⁴ A Brit Királyi Tengerészet levelezésében egy a guanókitermelésre vonatkozó mennyiségi adatokról szóló feljegyzésben Kossuth kapcsán kiderül, 1852 decemberétől látta el feladatait (1853 őszéig).³⁵ Azaz éppen abban az évben, amikor a kivizsgálásokat megkezdték, illetve a már említett George Peck első leleplező írásait megjelentette az észak-amerikai sajtóban.

1853 októberében a későbbi perui elnök, Nicolás de Piérola édesapja, az 1852–1853 között José Rufino Echenique elnök pénzügyminiszteri posztját betöltő Nicolás Fernández de Piérola hivatalos jelentést írt az elnök felkérésére a Chinha-

29 Chou, 2002. 59–64.

30 Lásd például: *The Horrors of the Guano Trade*, 1854, valamint George Peck és más, név nélküli tudósítók cikkeit a *The New York Times*, a *Nautical Magazine*, a *Daily News* vagy a *Morning Chronicle* hasábjain.

31 Hollett, 2008.

32 Meagher, 2008. 227.

33 TNA FO 61/147. Sullivan to Clarendon, 1854. szeptember 11.

34 Matthew, 1977. 45.

35 Hollett, 2008. 140.

szigeteken történő guanókitermelés körülményeiről és Domingo Elías szerződésének teljesítéséről. E jelentésben Piérola a középső szigeten dolgozó kínaiak kapcsán szintén megemlítette Kossuthot és elbocsátását: „(...) ott van vezetőként egy ember, aki magyarnak vallja magát, és úgy tartják, Kossouth³⁶ tábormok³⁷ testvére, akinek nevét is viseli. Azonban oly embertelen, hogy a szerencsétlen munkásokat addig veri korbáccsal, míg a csontjuk velejéig hatol vele. Kegyetlen bánásmódjának következtében nem telik el úgy nap, hogy valamelyikük ne kötné fel magát, vagy ne lökné le magát a sziklákról. Nem hatott semmilyen intézkedés, nem volt foganatja sem saját parancsomnak, sem a tisztviselő parancsának. Az egyetlen eredmény mulasztásainak elkendőzése volt: nem történik semmilyen orvoslat, de őt más helyre irányítják.”³⁸

Az intézkedések ellenére még az 1870-es években is számos jelentés számolt be visszaélésekről. Azt biztosan tudjuk, hogy Kossuth elhagyta a szigeteket, 1855-ben pedig a katonai szolgálatból való kilépését kérvényezte. A család ma élő tagjainak birtokában van az a Peru államminiszterének fogalmazott, Arequipában, Peru déli részének legjelentősebb városában írt kéziratos levél, melyben 1855. október 20-i keltezéssel, Carlos Kossuth kapitány, azaz százados kilépésének jóváhagyását kérték.³⁹ Kossuth további perui életéről alig tudunk valamit, a család dokumentumai között keresztlevelek és egy halotti bizonyítvány szolgálhatnak némi támpontul. Ezek segítségével a család tagjai megszerkesztették családfájukat, mely szerint Kossuthnak, bár házasságot csak egyszer kötött, első felesége halálát követően még további két asszonytól születtek gyermekei. A család egyik ágának leszármazottai a Peru, Chile és Bolívia között kirobbanó csendes-óceáni háborút követő határproblémáknak, majd megegyezéseknek és határváltozásoknak köszönhetően Chilében élnek. Kossuth gyermekeinek keresztleveleiből és Kossuth halotti anyakönyvi kivonatából arra következtethetünk, hogy századosi rangot használt, vélhetőleg 1818 körül született Temesváron, és 1888-ban halt meg Limában. A fellelt forrásokból úgy tudjuk, 1852-ben érkezett Peruba. E konkrétumok ismeretében tudjuk felállítani hipotéziseinket a magát Kossuth Károlynak nevező, századosi rangot viselő, vélhetőleg magyar származású emigráns katona életét illetően.

Az első és talán legfontosabb kérdés, létezett-e, létezhett-e egy Amerikába emigrált Kossuth Károly nevű százados, vagy kalandorral van dolgunk, aki nevet változtatott Amerikába érkezését követően (esetleg Észak-Amerikából Dél-Amerikába tartó útja során). Azt tudjuk, hogy a fentiekben leírt egyik megjegyzés, mely szerint Kossuth Lajos testvéréről lenne szó, biztosan valótlan. A Kossuth család leszármazottainak birtokában lévő családfát áttekintve megállapíthatjuk, hogy nem létezett Kossuth Károly nevű szoros családtag. Kossuth Lajosnak nem volt fiútestvére, két fiúgyermekének (Ferenc és Lajos Tódor) pedig nem születtek gyermekei. Kossuth Lajos édesapjának egy György nevű fiútestvére volt, az ő leszármazottairól azonban nem tudunk. A temesvári születési hely is problémás, hiszen ha valóban szoros családtagról lenne szó, akkor a Tokaj környéki régióban született volna. Egy

36 Az eredeti szövegben a név így szerepel.

37 A jelentésben tábormok szerepel.

38 Piérola, 1928. 174.

39 Kérvény a katonai szolgálatból való kilépés engedélyezésére, 1855. október 20.

kutatási szál lehet a születési anyakönyvek vizsgálata a temesvári evangélikus, illetve katolikus archívumokban, azonban ez akadályokba ütközik, mivel a második világháború után a romániai államosításokat követően az anyakönyveket elköltöztették. Evangélikus anyakönyvvezetés Temesváron csak 1824, azaz az evangélikus gyülekezet megalakulása után kezdődött.

Az 1840-es évekbeli osztrák és magyar forrásokat vizsgálva egy érdekes adatra bukkanhatunk: egy Carl Kossuth nevű kapitány szerepel az osztrák császári csapatok tiszti listájában 1849–1850-ben a bécsi tüzérsgégnél.⁴⁰ Későbbi kiadványokban már nem találkozunk a nevével. Úgy sejtjük azonban, ő sem lehet az általunk keresett Károly, amire a *Budapesti Hírlap* egy 1894-es számában megjelent cikk enged következtetni, mely az 1848-as forradalom idején a császári csapatokban szolgáló Kossuthokról szól. Ebben tesznek említést Udvardi Kossuth Károly kapitányról, aki – a cikk írójának elmondása szerint – a császári és királyi hadsereg 2. számú vartüzérzászlóaljánál szolgált mint tüzérkapitány. A szerző szerint Kossuth Károly „nagyon megjijedt arra a hírre, hogy rokona, Kossuth Lajos oly veszedelmes rebellissé lett. Annyira sértette osztrák katonatiszti érzületét, hogy a Kossuth névnek a bécsi körökben és az osztrák hadseregben való rossz renoméjából ő reá is hárulhat ódium, hogy névváltoztatásért folyamodott s ez engedélyt a császár 1853. április 18-dikán kelt rendelettel meg is adta, Udvardy-ra változtatta át a lojális kapitány a maga és törvényes utódjainak nevét. (...) Udvardy kapitány ezredesi rangot ért el, utódjai közül többen ma is szolgálnak a közös hadseregben.”⁴¹ Beosztását és szolgálati helyét illetően a két Kossuth Károly meg egyezik, azaz állíthatjuk, ő nem járhatott Amerikában.

További Kossuth Károlyokat ez idáig nem sikerült felkutatnunk, ezért érdemes megvizsgálni azt a feltételezést is, miszerint egy Amerikába emigrált, feltehetőleg negyvennyolcas honvéddal van dolgunk, aki úgy érezte, nevének megváltoztatásával jobban érvényesülhet Amerikában. Mint ismeretes, az Egyesült Államokban a szabadságharcot követően számos helyen felbukkant Kossuth neve, legyen az település vagy valamilyen szervezet, sőt névcserékre is volt példa. Korabeli hajók utaslistáin szintén nem sikerült Kossuth Károly nevére bukkanni. Következő lépésként a korabeli memoárok és egyéb, az amerikai magyar emigráció forrásainak vizsgálata tűnik célszerűnek. Eredménytelenül zárult Fiala János 1848–1849-es honvéd alezredes emlékiratainak,⁴² Árvay László százados naplójának,⁴³ László Károly naplójának⁴⁴ és Schlesinger Lajosnak a Narciso López-féle expedíció történéseiről szóló, angol nyelvű beszámolójának⁴⁵ átvizsgálása.

Peck útleírásában Kossuth Újházy Lászlóra hivatkozik, így kézenfekvő, hogy az Újházy Lászlóról, illetve az Új-Buda alapításáról szóló forrásokban is kutassunk. Ahogy a korábbi források esetében, úgy itt is megállapíthatjuk, hogy Kossuth Károly nevével nem találkozunk, azonban egy részlet mégis fontos lehet, mely részben

40 *Militär-Schematismus*, 1852. 524.

41 *Kossuthok*, 1894. 11.

42 Ács, 1943.

43 Lásd uo.

44 László, 2001.

45 Schlesinger, 1852.

korábbi hipotézisünket támaszthatja alá. A telep első alapítóit követően újabb magyar emigráncsoportok érkeztek, egy ilyen csoport tagjaként jelenik meg többek között Kovács Károly neve Ács Tivadar művében, akiről a későbbiekben más információ nem hangzik el.⁴⁶ A leírás alapján 1851. december végén érkezett Új-Budára. Ha feltételezzük, hogy Kossuth Károly egy felvett név, és esetleg csak a vezetéknevben történt változás, Kovács Károly, akiről egyébként más leírásokban nem olvashatunk, lehet a később Peruban felbukkanó magyar kapitány, habár felmerülnek kronológiai problémák. Peck leírásában Kossuth arról beszél, Ujházy földszerzéseit követően csatlakozott a kubai expedícióhoz, majd onnan megmenekülve később Flores tábornokhoz. A harmadik kubai expedíció 1851 nyarán fulladt kudarcba, azaz ebben az esetben fordított sorrendben történtek volna az események. Ne vessük el azonban annak a lehetőségét sem, hogy valóban voltak magyar résztvevői már az 1850-es, második expedíciónak is, és esetleg a később Kossuth Károlyként ismert magyar katona ebben vett részt. Ha követjük Peck leírását és elfogadjuk Kossuth szavait, miszerint nem tudtak mit kezdeni Ujházy földszerzési és letelepedési javaslaival, elképzelhető, hogy valóban hamar elhagyta a telepet, és 1852 tavaszán már Peruban volt Flores oldalán. Még egy lehetőséget vehetünk fel, melyet Peck memoárjának egy részlete alá is támaszt: egy olyan negyvennyolcas emigráns honvédról van szó, aki bár valóban Ujházy köreivel érkezett Amerikába, magára a telepre már nem tartott Ujházyékkel, azaz már New Yorkban elvetette a földszerzésekkel kapcsolatos terveket, és innen már egyből New Orleansba ment.

Kevés esélyt látunk arra, hogy olyan forrás kerüljön napvilágra, amely tisztázná Kossuth Károly személyazonosságának kérdését. Későbbi életéről sem állnak rendelkezésre hiteles adatok. A család birtokában több keresztlevél és egyéb okirat van, ezek szerint három asszonytól nyolc gyermeke született, utolsó két gyermeke 1885-ben és 1887-ben, egy, illetve három évvel halála előtt. 1887-ben született Carlos Gustavo Kossuth Cobian, akinek fiával, Oscar Kossuthal 1961 szeptemberében a Buenos Aires-i *Délamerikai Magyarság* című folyóirat interjút készített. Oscar Kossuth nagyapjáról a következőképpen nyilatkozott az újság hasábjain: *„Kossuth Károly, a nagyapám, 1880-ban vándorolt ki Peruba – mondja Kossuth Oszkár. – Szerződéssel érkezett, a világ legmagasabban közlekedő vasútjának építkezésében kapott munkát. A Lima–Oroya–Huancayo vasútvonal Ticliónál 4758 méteres magasságban húzódik a hegyek közt. Nagyapám perui nőt vett feleségül és Limában telepedett le. Levezett Kossuth Lajossal, de halála után levelei elkallódtak. (...) Az én apám, szintén Kossuth Károly, szintén Limában maradt, ott élte az életét; ő még beszélt magyarul, s megtanított a magyar történelemre. Azt mondta, hogy nagyapám Kossuth Lajos legkedvesebb unokaöccse volt.”*⁴⁷

A cikk írója így folytatja a család történetét: *„Kossuth Oszkár Callaóban nevelkedett, megtanult több nyelvet, s a Cable All America rádiónál, majd a Panagra légitársaságnál s a Grace Line hajótársaságnál dolgozott. Három fia van, Oszkár tenzerészkadét, Reinaldo a közgazdasági szakon tanul s Jorge még középiskolába jár.*

46 Ács, 1941. 61.

47 Fercsey, 1961.

4. kép. Kossuth Károly síremléke

*Kossuth Oszkár jelenleg a Flota-Colombiana tengerészeti társaság alkalmazottja. – Ennek a vállalatnak igazgatója és társtulajdonosa D. Mara Miklós, volt magyar diplomata, aki több fontos helyen teljesített diplomáciai szolgálatot a háború folyamán és a háború után is; ő volt Tildy Zoltán egyik bizalmasa. A kommunista puccs után nem tért vissza Magyarországra s egy barátjával Peruban hajózási vállalatot alapított.*⁴⁸

Az újságcikk több figyelemre méltó információt is tartalmaz. Egyrészt már a második generációnak hiányosak voltak az ismeretei Kossuth Károly Peruba érkezésének idejét és körülményeit illetően. Meglepő, hogy a leszármazott 1880 körülre teszi Károly kiérkezését. Azt tudjuk, hogy az 1880-as évektől igen nagy számú magyar elszegényedett munkás vagy paraszt vándorolt ki Amerikába, közülük sokan magyar állampolgárok voltak, azonban szlovák nemzetiségűek. A szlovákiai területeken elterjedt név volt a Kossuth, ennek köszönhetően Amerikába számos Kossuth vezetéknévű kivándorló érkezett.⁴⁹ Azonban a Kossuth Károly hadseregéből való kilépését, illetve a Chincha-szigeteken betöltött szerepét igazoló dokumentumok egyértelműen azt bizonyítják, hogy Oscar Kossuth állítása nem lehet valós. Az azonban elképzelhető, hogy Kossuth a katonai szolgálatból kilépve a vasútépítéseken vállalt munkát. A guanószigeteken végzett munka során Kossuth megbízója a már említett Domingo Elías volt, aki részt vett vasútépítési vállalkozásban. A Lima–Oroya–Huancayo, központi vasútvonal építése José Balta y Montero elnöklete alatt, 1870-ben kezdődött meg, az utolsó szakaszt 38 év múlva, 1908-ban adták át. Az építkezésre a perui kormány a német–amerikai származású, Chilében és Peruban sikeres vasútépítő, Enrique Meiggsszel kötött szerződést. Meiggs 1877-ben halt meg, a vasútvonal munkálatainak vezetése az 1851-től Peruban száműzetésben élő, lengyel származású Ernesto Malinowski nevéhez fűződik.⁵⁰ Ha Oscar Kossuth elbeszélésének egyes részletei igazak, akkor Kossuth Károly akár 1888-as haláláig a vasútépítésen dolgozhatott (4. kép), ugyanakkor nem tudjuk, mivel foglalkozott 1855 és 1870 között.

48 Uo.

49 Várdy–Várdy Huszár, 2010. 95.

50 Malinowski, 1869.

5. kép.
La Viña hacienda

Annyi bizonyos, a család a perui társadalom középső, illetve magasabb rétegeiben helyezkedett el. Erre Kossuth kapcsolataiból, illetve a leszármazottak tanulmányait és tulajdonviszonyait érintő néhány információból következtethetünk. Kossuth a perui politikai és gazdasági élet egy jelentős családjába házasodott be, María Dolores Prado Salas révén, aki egyetlen felesége volt. Blanca nevű lányuk a chilei és perui salétrommezőkhöz kapcsolódó vasútépítésekben érdekelt, és az 1868–1872 közötti időszak perui elnökével, José Balta y Monteróval rokonságban lévő Montero Elguera család egyik tagjával lépett házasságra,⁵¹ azaz lehetséges, hogy Kossuth családi kapcsolatainak köszönhetően kezdett el dolgozni a vasútépítésen. Blanca Kossuth és férje első fia, Víctor Montero Kossuth (1880–1948) 1880-ban született. Víctor Montero Kossuth 18 évesen örökölt egy 46 ezer hektáron elterülő haciendát Lambayequében,⁵² majd 1928-ban megalapította a híres La Viña haciendát (5. kép), melyen a 20. század első évtizedeiben a világ legnagyobb harci-bika-telepét tartotta fenn (800 bikából állt az állomány). Bikáival a 20. században a világ leghíresebb torreadorai küzdöttek.⁵³ Lambayequében a mai napig egy középiskola őrzi Víctor Montero Kossuth nevét. Az egykori hacienda területe ma kisbirtokos gazdálkodók kezében van.⁵⁴

A család többi tagja ma is a perui, chilei és uruguayi társadalom közép- és felső polgári rétegeihez tartozik, nevüket pedig büszkén őrzik. A tanulmányunkban felvetett kérdések megválaszolása komoly nehézségekbe ütközik, a temesvári állami levéltárban történő kutatások adhatnak még további támpontot, bár kevés esélyt látunk arra, hogy a Kossuth Károly néven ismertté vált perui guanószigeteki egyetlen felügyelő valódi származására és nevére fény derül.

51 Férje Manuel Esteban Montero Elguera volt.

52 Észak-Peruban található megye.

53 A Montero testvérek és család történetét kutató oldal: <http://monterotrenestarpaca.org/arbol.html>.

54 *Legendaria y bella hacienda*, 2014. <http://elcomercio.pe/peru/lambayeque/legendaria-y-bella-hacienda-sufre-olvido-lambayeque-noticia-1744357> (letöltés ideje: 2016. június 14.).

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

Családi dokumentumok – Oskar Kossuth Espinosa és a Kossuth család birtokában
Családfa

Halotti anyakönyvi kivonat: Carlos Kossuth, 1888. április 30.

Halotti anyakönyvi kivonat: Juan Gustavo Kossuth Rojas, 1985. november 12.

Keresztlevél: Adolfo Kossuth Prado, 1863. december 26.

Kérvény a katonai szolgálatból való kilépés engedélyezésére, 1855. október 20.

Születési anyakönyvi kivonat: Carlos Gustavo Kossuth Cobián, 1887. március 22.

Születési anyakönyvi kivonat: Juan Gustavo Kossuth Rojas, 1885. július 23.

Születési anyakönyvi kivonat: Oscar Kossuth Navarro, 1908. január 28.

TNA FO

The National Archives Foreign Office, London

2. Kiadott források és szakirodalom

Ács

1941 Ács Tivadar: *New Buda*. Bp., 1941.

1943 Ács Tivadar: *A száműzöttek. Fiala János 1848–49-i honvédelezredes emlékiratai az emigrációból*. Bp., 1943.

1964 Ács Tivadar: *Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban, 1861–1865*. Bp., 1964.

Anderle

1973 Anderle Ádám: A 48-as emigráció és Narciso López 1851-es kubai expedíciója. In: *Századok*, 107. (1973) 3. sz. 687–709.

Bona

2017 Bona Gábor: '48-as magyar emigránsok Amerikában. In: *Docere et movere. Bölcsészeti- és társadalomtudományi tanulmányok a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar 20 éves jubileumára*. Főszerk.: Illésné Kovács Mária. Miskolc, 2017. 175–182.

Chou

2002 Chou, Diego Lin: *Los chinos en Hispanoamérica*. San José, Costa Rica, 2002. (Cuadernos de Ciencias Sociales, 124.)

Csikós

2012 Csikós Zsuzsanna: Relaciones literarias entre Hungría y América Hispana: algunas observaciones. In: *Colindancias – Revista de la Red de Hispanistas de Europa Central*, 3. (2012) 9–19.

Fercsey

1961 Fercsey János: Magyarok Peruban. In: *Délamerikai Magyarság*, 1961. szeptember 7.

Granville Caldwell

1915 Granville Caldwell, Robert: *The Lopez Expeditions to Cuba, 1848–1851*. [Doktori értekezés.] Princeton, 1915.

Hollett

2008 Hollett, David: *More Precious than Gold. The Story of the Peruvian Guano Trade*. Madison, 2008.

Jánossy

1940–1948 Jánossy Dénes: *A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában, 1851–1852.* I–III. Bp., 1940–1948.

Kende

1927 Kende Géza: *Magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság története, 1583–1926.* I–II. Cleveland, 1927.

Kossuthok

1894 Kossuthok a közös hadseregben. In: *Budapesti Hírlap*, 1894. június 8.

L. Gál

1971 L. Gál Éva: *Ujházi László, a szabadságharc utolsó kormánybiztosa.* Bp., 1971.

László

2001 László Károly: *Katonai életemből. Napló 1848. szept. 25-e és 1851. szept. 10-e között.* I–V. füzet. Szerk. Pordán Ildikó. Bp., 2001.

Laussent-Herrera

2009 Laussent-Herrera, Isabelle: *Tusans (Tusheng) and the Changing Chinese Community in Peru.* In: *Journal of Chinese Overseas*, 7. (2009) 1. sz. 115–152.

Legendaria y bella hacienda

2014 *Legendaria y bella hacienda* sufre por el olvido en Lambayeque. In: *El Comercio*, 2014. július 21., <http://elcomercio.pe/peru/lambayeque/legendaria-y-bella-hacienda-sufre-olvido-lambayeque-noticia-1744357> (a letöltés ideje: 2016. június 14.).

Malinowski

1869 Malinowski, Ernesto: *Ferro-Carril Central Transandino. Informe del Ingeniero en jefe.* Lima, 1869.

Mathew

1977 Mathew, Willam M.: *A Primitive Export Sector: Guano Production in Mid-Nineteenth-Century Peru.* In: *Journal of Latin-American Studies*, 9. (1977) 1. sz. 35–57.

Meagher

2008 Meagher, Arnold J.: *The Coolie Trade: The Traffic in Chinese Laborers to Latin America, 1847–1874.* Bloomington, 2008.

Militär-Schematismus

1852 *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.* Wien, 1852.

Mörner

1985 Mörner, Magnus: *Adventurers and Proletarians: The Story of Migrants in Latin-America.* Pittsburgh, 1985.

Peck

1854a Peck, George: *Melbourne and the Chincha Islands; with Sketches of Lima, and a Voyage Round the World.* New York, 1854.

1854b Peck, George: *From the Chincha Islands. Interesting and Important Letter.* In: *The New York Times*, 1854. január 7.

Pelyach

2005 Pelyach István: *Kossuth Lajos. Életrajz és válogatás.* Bp., 2005.

Piérola

1928 Piérola, Nicolás de: *Informe sobre el carguío de guano en las Islas de Chincha y sobre el cumplimiento del contrato celebrado con don Domingo Elías.* In: *Boletín de la Compañía Administradora del Guano*, 4. (1928) 4. sz. 155–177.

Schlesinger

1852 Personal Narrative of Louis Schlesinger, of Adventures in Cuba and Ceuta. In: *The United States Democratic Review*, 31. (1852) 171. sz. 210–225., 172. sz. 352–369., 173. sz. 553–592.

Szente-Varga

2010 Szente-Varga, Mónika: Las Antillas desde el punto de vista de un revolucionario. La misión del conde Sámuel Wass. In: *El Caribe hispano de los siglos XIX y XX*. Ed.: Opatrný, Josef. Praha, 2010. 169–175. (Ibero-Americana Pragensia. Supplementum, 25.)

2016 Szente-Varga, Mónika: Interpretaciones sobre el papel de Louis Schlesinger en los eventos centroamericanos de la segunda mitad del siglo XIX. In: *Entre espacios. La historia latinoamericana en el contexto global. Actas del XVII Congreso Internacional de la Asociación de Historiadores Latinoamericanistas Europeos (AHILA), Freie Universität Berlin, 9–13 de septiembre de 2014*. Ed.: Rinke, Stefan. Berlin, 2016. 131–143.

The Horrors

1854 *The Horrors of the Guano Trade*. 1–2. In: *New Orleans Picayune*, 1854. április 22., április 23.

Torbágyi

2004 Torbágyi Péter: *Magyarok Latin-Amerikában*. Bp., 2004.

Van Aken

1989 Van Aken, Mark. J.: *King of the Night: Juan José Flores and Ecuador, 1824–1864*. Berkeley, 1989.

Várdy

2000 Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*. Bp., 2000.

Várdy–Várdy Huszár

2010 Várdy, Steven Béla–Várdy Huszár, Ágnes: *Hungarian Americans in the Current of History*. Boulder–New York, 2010. (East European Monographs, 766.)

Vida

2008 Vida, István Kornél: *The True Cause of Freedom: The Kossuth Emigration and the Hungarians' Participation in the American Civil War*. [PhD-értekezés.] Debrecen, 2008.

KATALIN JANCSÓ

A HUNGARIAN SOLDIER IN PERU

CHARLES KOSSUTH AND HIS DESCENDANTS

In 1854, a North American journalist, George Peck published a book based on travels undertaken in Australia and Peru in 1853. In his book, he dedicated a whole chapter to Charles Kossuth, a Hungarian captain, who possibly emigrated from Hungary to the United States after the defeat of the Revolution of 1848. In Peck's book there is some information about his adventures in the Americas, and also about his career in Peru. He worked as the principal overseer on one of the Chincha Islands, the main source of guano deposits in Peru in the nineteenth century and he was known for his cruel treatment of Chinese coolies. The study tries to raise doubts and problems concerning his identity and name and also to present some details of his life based on the available documents.